

KAVRAMSAL, KURAMSAL VE HUKUKİ BAĞLAMDA MÜLTECİ GİRİŞİMCİLİĞİ: TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİ GİRİŞİMCİLİĞİNİN ANALİZİ

CONCEPTUAL, THEORETICAL AND LEGAL FRAME OF REFUGEE ENTREPRENEURSHIP: ANALYSIS OF SYRIAN REFUGEE ENTREPRENEURSHIP IN TURKEY

Ulaş PEHLİVAN*, Bülent KARAATLI**

* Doktora Öğrencisi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel İşletme Bölümü, pehlivanulas@yahoo.com, 21410115@mail.baskent.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3251-2188>

** Dr, bkaraatli@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4834-5828>

ÖZ

İlişkiler Ağı Teorisine göre; göçmen ilişkiler ağlarının bir kez oluşturulduktan sonra göçün devam edeceğini, alınacak güvenlik/politik tedbirlerin göçü önlemek için yeterli olmayacağını, mülteciler/göçmenler tarafından kurulan ağların ev sahibi ülkeye müteakip göçleri kolaylaştıracağı ve sürdürüleceğini savunmaktadır. Suriye Krizi sonrası 2011 yılından itibaren Türkiye'ye çeşitli yollardan giriş yapan yaklaşık 4 milyon Geçici Koruma Altında bulunan Suriyelinin her geçen gün daha yerleşik hale geldikleri, ülkelerine geri dönme niyetlerinin önemli oranda azaldığı ve mültecilerin kurdukları ilişkiler ağı sonucu Suriye'den Türkiye'ye göçün sistematik bir yapıya kavuştuğu değerlendirilmektedir. Türkiye'deki kalıcılık eğilimleri artan ve ekonomik göçmen kavramına evrilmekte olan Suriyeli Mültecilerin (SM) sosyoekonomik entegrasyonlarını tamamlamaları ve neden oldukları olumsuz yan etkilerin azaltılması için ekonomiye katkılarının artırılması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu kapsamda SM'lerin kendi hesabına çalışma ve girişimcilik potansiyellerinin ivedilikle harekete geçirilmesine yönelik tedbirler, mesleki yeteneklerine uygun sektörlere yönlendirilmeleri, girişimciliği destekleyecek alt yapıların oluşturulması, mesleki eğitim programlarına ağırlık verilmesi ve alınacak diğer tedbirler, ülke güvenliği, ekonomisi ve mültecilerin sosyo-ekonomik entegrasyonları açısından hayati bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Mülteci, Girişimcilik.

Jel Kodları: L26, J61, F50

ABSTRACT

Once the migrant Networks are set, they continue and facilitate the new arrivals to homecountry, moreover political, security or other types of measures won't provide the cessation of migran tinflux according to NetworkTheory. 4 millions Syrian Refugees (SR) under temporary protection arriving Turkey after the Syrian crisis in 2011, are becoming more settled each passing day, their intentions of return is reducing by the time and the Migrant Networks they already set are rendering the migration from Syria to Turkey more systematic. For SRs who are transforming into economic migrants and becoming more liable to stay in Turkey, it is an obligation to increase their added value to the economy to accomplish their socio-economical integration and reduction of migration's negative side effects. Taking measures to activate SR's self employment and entrepreneurship potential, their orientation to necessary sectors, building entrepreneur supporting infrastructure, prioritizing vocational training programs and other types of measures are crucial for socio-economical integration, homecountry's economy and security.

Keywords: Syria, Refugee, Entrepreneurship

Jel Codes: L26, J61, F50

GİRİŞ

17 Aralık 2010 tarihinde Tunuslu işportacı Muhammed Buazizi'nin kendini yakmasıyla tetiklenen Arap Baharı dalgasının Suriye'ye ulaşması fazla vakit almamış, 15 Mart 2011 tarihinde muhaliflerce organize edilen “öfke günü” protestolarıyla ilk organize toplumsal olay patlak vermiştir. Huzursuzluklar, kısa zamanda çatışmalara ardından da sayısız aktörü olan bir iç savaşa dönüşmüş, ciddi insanlık krizleri yaşanmaya başlamıştır. 22,3 milyon nüfusa sahip ülkede yaşanan olaylar sonrası günümüze kadar ki süreçte yaklaşık 500.000 sivil hayatını kaybetmiş, bir milyonun üzerinde kişi yaralanmış, 6 milyon kişi sığınmacı olarak komşu ülkelere sığınmış, ülke sınırları içerisinde kalan nüfusun 11,7 milyonu ise insani yardıma muhtaç hale gelmiştir (Avrupa Komisyonu, 2019).

Suriye krizinin doğurduğu mülteci akınından en fazla etkilenen ülke ise Türkiye olmuştur. 05 Kasım 2019 tarihli Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre Suriye'den komşu ülkelere iltica eden toplam 5.613.511 sığınmacının yaklaşık üçte ikisi, 3.680.603'ü (%65,6'sı) ülkemizde misafir edilmektedir. Geriye kalan ev sahibi ülkeler; Lübnan 919.578 (%16,4), Ürdün 654.266 (%11,7), Irak 229.285 (%4,1), Mısır 129.779 (%2,3) olacak şekilde sıralanmaktadır. Avrupa ülkeleri toplamında ise 1 milyondan daha az sayıda Suriyeli Mülteci (SM) bulunmaktadır (BMMYK, 2019).

Türkiye'yi yakından etkileyen mülteci akını günümüzde halen devam etmektedir. 2011 yılından itibaren ülkemizde sekizinci yılına giren ve nüfusu 4 milyona varan SM akınının, yarattığı ekonomik, sosyal, sağlık, güvenlik, kültürel ve diğer alanlardaki etkiler her geçen gün artmaktadır. Mültecilerin sebep olduğu söz konusu etkileşimlerin, kalkınmaya olumlu katkı sağlayacak şekilde yönlendirilmesi, sürdürülebilir, kontrol edilebilir ve simbiyotik bir yapıya dönüştürülmesi, sosyo-ekonomik entegrasyonlarının

güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. SM'lerin neden oldukları sosyo-ekonomik yükü hafifletmek ve Türk ekonomisine olumlu katkıları artırabilmek için Türk iş piyasalarına süratle uyum sağlamalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

2013 yılından itibaren dünyada en çok mülteci barındıran ülke konumunda olan Türkiye'de, Ekonomi Bakanlığı verilerine göre 2018 yılı sonu itibarıyla Suriyeli Mülteciler tarafından kurulmuş 8417 şirket bulunmasına ve kayıt dışı iş yerleriyle birlikte bu işletmelerin sayısının 10.000'i geçmesine karşın; 4 milyona varan toplam nüfusları ile oranlandığında, mültecilerin iş piyasalarına, çalışma hayatına katılımı ve girişimci davranışlarının oldukça yetersiz seviyede olduğu, çoğunlukla kendi etnik enklavlarına ve oluşturdukları niş pazarlara odaklanan küçük işletmelerle sınırlı kaldıkları görülmektedir (TCEB, 2017).

Kendilerine özgü, kültürel, bireysel, sosyo-ekonomik özellikler, motivler, hukuki statüleri ve sorunlarıyla diğer göçmenlerden farklılaşarak ekonomik entegrasyon süreçlerini devam ettiren SM girişimcilik davranışlarının, farklı coğrafyalardaki politik, ekonomik, kurumsal ve bağlamsal faktörler altında farklı sonuçlar veren, daha kapsayıcı bir kavram olan göçmen girişimciliği çerçevesinde derinleşerek ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yaptığımız çalışma sonucunda “Geçici Koruma Altında Bulunan (GKAB)” Suriyeli mültecilerin, göç ve girişimcilik süreçlerini analiz etmek ve bu süreçleri açıklayan teorik çerçeveye katkıda bulunmak, Suriyeli mültecilerin halen atıl durumdaki girişimcilik potansiyellerinin harekete geçirilmesini destekleyerek, Türkiye iş piyasalarına ve ülkemize sağladıkları katma değeri artırmak ve istihdam eksikliğinin sebep olduğu sosyo-ekonomik, kültürel, güvenlik, sağlık vb. alanlardaki olumsuz etkilerin azaltılması hedeflenmiştir.

1. KAVRAMSAL, KURAMSAL VE HUKUKİ ÇERÇEVE

Mülteci girişimciliği ve içerisinde bulunduğu kavramsal, kuramsal ve hukuki çerçevenin ortaya konulması, bu konunun ve etkileşimde bulunduğu faktörlerin tanımlanması ve analiz edilebilmesi için önem taşımaktadır.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Türkiye'deki SM girişimciliğini iyi anlayabilmek için öncelikle birbiri ile sıklıkla karıştırılan göç, sığınmacı, mülteci ve göçmen tanımları arasındaki farkın kavramsal olarak ortaya konulması gerekmektedir.

1.1.1. Göç ve Göçmen

Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ/IOM) göçü; "insanların uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek suretiyle gerçekleştirdikleri nüfus hareketleri" şeklinde tanımlamıştır. Bu tanıma, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler de dâhildir (GTS, 2009:22).

Göç hareketlerinin öznesi olan kişiler de değişen faktörler ışığında göçmen, mülteci, sığınmacı gibi farklı kavramlarla ifade edilebilmektedirler. Göç terminolojisindeki en kapsayıcı terimlerden biri olan göçmen kısaca ülkesinden ayrılarak başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla giden kimseleri nitelendirmektedir. UGÖ tarafından özetlenen göçmen terimi ise "maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini" kapsamaktadır. Bu tanımda herhangi bir zorlayıcı dışsal faktörü bulunmayan bir hür irade kararı söz konusudur. Sığınmacı, mülteci gibi kavramlardan farklı olarak göçmen kavramında göç yolculuğuna çıkışta baskı ve diğer zorlayıcı sebepler değil, gönüllü bir çıkış söz konusudur ve göçmenler vatandaşı oldukları kaynak ülkenin korumasından faydalanmaya devam ederler. Mülteci ve sığınmacıların uluslararası insan hakları mevzuatı kapsamında sahip olduğu haklar göçmenler

için söz konusu değildir. Mülteci ve Sığınmacılar buldukları ülkede daha çok koruma ve haklara sahip olmaktadır. Söz konusu koruma ve haklara sahip olmak isteyen birçok göçmenin de hedef ülke makamlarına kendini mülteci ve sığınmacı olarak tanıtmaya çalıştığı görülmektedir (GTS, 2009: 22,49).

Türkiye'de geçerli mevzuat açısından bakıldığında ise 19.09.2006 tarihli 5543 sayılı İskân Kanunu (İK)'na göre göçmen; "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanları kapsamaktadır" (İK, md.3). Göçmen olarak kabul edilemeyecek kişiler ise "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler" olarak belirlenmiştir (İK, md.4). Türk soyuna ve Türk kültürüne bağlılığın tespit edilmesiyle ilgili bakanlıkların görüşü alınarak Dışişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile yapılmaktadır (İK, md.7).

Göçmen tanımlarına ilişkin ulusal mevzuatta uluslararası literatür ve uygulamalardan bazı farklılıklar olduğu görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi 5543 sayılı İskân Kanununda, göçün öznesi olan göçmenler; Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla ülkemize gelenler olarak nitelendirilmişlerdir (İK, md.3). Yabancılarla ilişkin olarak ise "Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiler" yabancı olarak nitelendirilmektedir (UİK, md.3).

1.1.2. Mülteci

Mülteci terimi ülkesini terk ederek başka bir ülkeden uluslararası koruma talep eden kişileri kapsamaktadır. Daha ayrıntılı bir açıklama ise Göç Terimleri Sözlüğü (GTS) tarafından yapılmış olup, Mülteci; "İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan

ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” olarak tanımlanmaktadır (GTS, 2009:43).

BMMYK tarafından yapılan mülteci tanım ise; “BMMYK'nın tüzüğündeki kriterlere uygun olan ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi veya Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolüne taraf olan bir ülkede bulunup bulunmaması veya bu hukuki belgeler uyarınca ev sahibi ülke tarafından mülteci olarak tanınıp tanınmaması fark etmeksizin, Yüksek Komiserlik tarafından sağlanan Birleşmiş Milletler korumasından yararlanmaya hak kazanan kişi” ifadesi yer almaktadır (GTS, 2009:42).

Mülteci kavramının diğer göçmen tiplerinden ayrıldığı ana nokta, mülteciliğin bir tercihten daha ziyade zorunluluk olmasıdır. Varsayımsal olarak mülteci, kaynak ülkesini terk etmek için gönüllü değildir. Ülkesini terk etmeye zorlayan bazı olaylar ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle mültecilerin ayrı bir kategoride değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

1.1.3. Sığınmacı

Mülteciye en yakın kavramlardan birisi de sığınmacıdır. Sığınmacılar (asylumseekers) Yunanca kaynaklı asyllum kelimesi, daha yüksek bir güç tarafından korunarak “ele geçirilemez” olma durumunu ifade etmektedir. İngilizce karşılığı “asylum” sığınma, “seeker” arayan kelimelerinin birleşiminden türetilmiştir.

Sığınmacı; İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişi olarak tanımlanabilir. Sığınmacı için olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadır ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilir (GTS, 2009:43).

Türkiye’de ulusal iltica mevzuatımızda önemli bir yere sahip 1994 Yönetmeliği sığınmacı tanımını; “İrki, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasî düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuşuğ yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı” olarak yapmaktadır. Bu tanım kapsamında; Avrupa dışından ülkemize gelen ve mültecilik şartlarına sahip yabancılar sığınmacı statüsünde kabul edilmektedir. Bu yabancılara sığınmacı statüsü verilmesindeki amaç, üçüncü bir ülke tarafından bu yabancılara mülteci statüsü tanınana dek mâkul bir süre ülkede ikamet etmelerine olanak tanınmasıdır (GTS, 2009:43).

1.2. Kuramsal Çerçeve

Göç sürecinde; kaynak ülkeden gelen alt kültür ile ev sahibi ülkede mevcut üst/egemen kültürün karşılaşmasıyla meydana gelen yeni karma kültürler, çatışmalar, toplumsal dönüşüm ve değişimlerin açıklanması için psikoloji, sosyoloji, ekonomi, coğrafya, siyaset bilimleri gibi birçok farklı bilim alanından faydalanılması gerekmektedir. Birçok sosyal bilim yaklaşımı ile etkileşim halinde olan disiplinler arası göç olgusunun anlaşılmasına yönelik farklı kuramsal yaklaşımlar mevcuttur.

Göç kuramlarına temel teşkil eden 4 ana alan ki bunlar; göçün nedenleri/kaynağı, göç dalgalarının yönü ve sürekliliği, göç iş gücünün kullanımı ve göçmenlerin sosyokültürel uyumu şeklinde sıralanmıştır. Bu alanlardan bir kaçını ele alarak açıklamaya çalışsan pek çok göç kuramı bulunmaktadır. Modern göç literatürü bu kuramları daha ziyade birbirini tamamlayıcı olarak görmekte ve bu dört alanın tamamını açıklayan bir kuram geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu bildirmektedir (Massey’den aktaran Kurekova, 2011:3).

Göç kuramlarıyla ilgili bilinen ilk bilimsel çalışma Ravenstein; İngiltere’de 1871 ve 1881 yıllarında gerçekleştirilen nüfus sayımı istatistiklerine yönelik yaptığı analiz sonucunda göç nedenlerine ilişkin ortaya koyduğu yedi temel kuraldır (Ravenstein, 1885:199).

1. Göçmenler kısa mesafeli göçleri tercih ederler ve bu hareketlerle oluşan göç dalgaları büyük merkezlerdeki sanayi ve ticaret merkezlerine doğru yayılırlar.
2. Kentin yakınlarındaki kırsal alandan kente akın sonucu oluşan boşalmalar daha uzaktan gelenler tarafından doldurularak dışarıda kalanlar kente doğru emilirler.
3. Göçteki yayılma, emmenin tersi olmasına karşın, bu süreçler birbirini desteklemektedir.
4. Her göç dalgası dengeleyici bir karşı dalga yaratır.
5. Uzak yerlere göçenler, sanayi ve ticaret merkezlerine gitmeyi daha çok tercih ederler.
6. Kentliler kırsaldakilere göre daha az göçmendirler.
7. Kadınlar erkeklere göre daha fazla göçme eğilimindedirler.

Söz konusu kurallar izleyen yıllarda göçle ilgili çalışmalarda uzun süre kullanılmış ve yeni kuramların oluşturulmasına temel teşkil etmiştir.

Göç süreçlerine ilişkin diğer kuramlara kısaca değinmek gerekirse; “Merkez Çevre Kuramında”(center-periphery theory) kapitalizm sonucu elde ettikleri üretim ve rekabet avantajlarını korumaya çalışan merkezli ülkeler ile daha iyi bir konuma gelmeye çalışan çevre ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık söz konusudur (Çağlayan, 2006:80).

Makro bir yaklaşım olan Dünya Sistemi kuramına göre; Çevre’den Merkez’e doğru bir nüfus hareketi yaratan kapitalist ağlar ve gelir eşitsizliğinin doğal bir sonucu olarak göç akımlarının çevreden merkeze doğru süreceğini ifade etmektedir (Zolberg, 1983:9).

Everett Lee tarafından 1966 yılında tanımlanan “İtme-Çekme” kuramına göre; gidilecek yerdeki olumlu faktörler çekme etkisi yaratırken, olumsuz faktörler itme etkisine neden olurlar (Lee, 1966:52).

1940 yılında Stouffer tarafından geliştirilen “Kesişen Fırsatlar Kuramına” göre; mesafe, göç edilecek yerdeki imkânlar ve miktarı göç kararını etkilemekte ve özellikle göç mesafesinin kısalığı ile iş olanaklarının çokluğu belirleyici olmaktadır (Stouffer, aktaran Çağlayan, 2006:78).

Petersen’in Beş Göç Tipolojisinde; 1. Kişinin geleneksel doğal olaylar ve etkiler altında gerçekleşen İlkel (primitive) göçler, 2. Göçmenlerin isteği dışında gerçekleşen Zoraki (forced) veya karar vermede göçmenlerin kısmi, devletin güçlü etkisinin bulunduğu Yönlendirilen (impelled) göçler, 3. Göçmenin hür iradesi ve tercihiyle gerçekleşen Serbest (free) göç, 4. Ulaşım imkânlarındaki gelişmeler ve 5. Öncü göçmenlerin kurdukları göçmen ağları ile tetiklenen Kitleli (mass) göçler olarak sınıflandırmıştır (Çağlayan, 2006:75-77).

1.3. Hukuksal Çerçeve

Göç ve ilticaya dair bilinen en eski yazılı belge Kadeş savaşı sonrası imzalanan anlaşma metnidir. M.Ö 1274 yılında, bugünkü Suriye’nin Humus şehri yakınlarında bulunan Kadeş’de Mısır ve Hitit orduları arasında büyük bir savaş yaşanmıştır. Bu savaş sonrası 2’nci Ramses ve 3’ncü Hattuşili tarafından imzalanan barış anlaşması uluslararası koruma maddeleri içeren ilk anlaşma niteliğindedir (Gil-Bazo, 2014:20).

Sığınma hakkının modern anayasal düzeyde ifade edilmesi ise ilk olarak, Fransız devriminden sonra 1793 yılında kabul edilen anayasa ile gerçekleşmiştir. Bu anayasanın 120’nci maddesinde “Fransız halkı, özgürlük isteği nedeniyle ülkelerinde yasaklanan yabancılara koruma sağlar. Zulmedenlere bu hakkı vermeyi reddeder” (1793 Fransa Anayasası md.120).

Günümüzde pek çok ülke anayasasında yer alan sığınma hakkı ülkemizde kanun seviyesinde düzenlenmiştir. Mevcut

literatürün daha çok Avrupa ve Kuzey Amerika'daki nüfus hareketlerine odaklanmış olmasına karşın Türkiye, tarihsel süreçte en çok göç tecrübesi yaşayan ülkelerden birisidir. Ancak ülkemizde göç ve ilticaya ilişkin düzenlemeler oldukça az sayıdadır. Kemal Arı'ya göre; "Türkiye nüfusunun neredeyse yüzde kırkı, bir şekilde göçü ya da göçle ilgili sorunları yaşamış bir ülke olmakla birlikte Türkiye'de göç konularını irdeleyen tarihî, toplumsal, siyasî, kültürel, ekonomik, sosyal antropolojik, folklorik vb. araştırmalar çok yetersizdir" (Arı'dan aktaran Emgili, 2017:28). Göç ve iltica ile ilgili ulusal iltica mevzuatımızın ise yaşanan olaylar sonrası duyulan ihtiyaca paralel olarak, proaktif olmaktan çok, reaktif bir yaklaşımla geliştirildiği görülmektedir. Çıkarılan farklı kanun ve yönetmeliklerle bu alanda tespit edilen sorunların çözülmeye çalışıldığı görülmektedir.

1.3.1. Göçmen ve Mülteciler ile İlgili 2011 yılına kadar ki Dönemde çıkarılan Kanunlar

Ülkemizde iltica hukuku ile ilişkili olan ilk kanun 1934 yılında çıkarılmıştır. 21 Haziran 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu (İK), Cumhuriyet sonrası mültecileri ve sığınmacıları ve ikamet konularını ele alan ilk mevzuat olma niteliğindedir. İK daha ziyade Türk soyundan ve kültüründen gelen göçmenlerin Anadolu'ya yerleştirilmelerini kapsamaktadır. 1934 yılından itibaren 1950 yılına kadar bu kapsamda farklı bir düzenleme yapılmamıştır.

1950 yılına gelindiğinde iltica hukuku ile etkileşimde olan iki kanun çıkarılmıştır. 15.07.1950 tarih ve 50/5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun (YTİSHK, 1950) ile yasaklı olmayan ve pasaport kanununa uygun şekilde ülkemize gelen yabancılara, ikamet ve seyahat etmek hakkı verilmiştir. 1950 yılında kabul edilen diğer bir kanun ise çeşitli madde değişiklikleri ile güncellenerek günümüze kadar geçerliliğini koruyan 5682 sayılı ve 15.07.1950 tarihli

Pasaport Kanunu (PK)'dur. PK Türk vatandaşları ve yabancıların ülkemize giriş çıkışlarını düzenlemek maksadıyla hazırlanan bir kanundur. (PK, 2019:1)

İkinci Dünya Savaşı süresince yaklaşık 20 milyon insan daha güvenli yerlerde yaşamak üzere ülkesini terk ederek mülteci durumuna düşmüştür. Bu savaş sürecinde ve sonrasında meydana gelen kitlesel nüfus akınları uluslararası Göç ve iltica mevzuatının gelişiminde önemli rol oynamıştır. Temel ihtiyaçların karşılandığı bir ortamda yaşamının temel insan hakkı olduğunu kabul eden uluslararası iltica hukuku kapsamında, 28.7.1951 tarihli "Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme" (Cenevre Sözleşmesi) ve 16.12.1966 tarihli Ek Protokol, mültecilere ilişkin günümüzde de kabul edilen normların alt yapısını teşkil etmiştir. Türkiye; Cenevre Sözleşmesini 28.7.1951 tarihli 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 sayılı Kanunla kabul etmiştir.

1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mültecilik statüsüne ilişkin olarak: "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır" hükmü bulunmaktadır. Türkiye'ye gelen ve uluslararası koruma talep eden yabancılar, yukarıdaki şartlara sahipler ise ülkemiz tarafından bu kişilere "mülteci statüsü" tanınmakta ve uluslararası koruma altına almaktadır (CS,1951 Genel hükümler Md.1).

Müteakiben kabul edilen 1967 yılı Protokolü ile Türkiye 1951 yılı öncesine ait olan zaman sınırlamasını kaldırılmasını kabul etmiş ancak mülteci statüsünün

sadece Avrupa'dan gelenlere tanınacağına dair coğrafi sınırlamayı korumuştur. Bu sınırlama gereği Avrupa dışından Türkiye'ye gelen sığınmacılara mülteci statüsü verilmemektedir. "Avrupa" coğrafi bölgesi ile belirtilen Avrupa sınırları Rusya ve Kafkasya dahil Avrupa Konseyi'nin tüm üye devletlerini içermektedir. Avrupa konseyi üyesi olmayan İran, Irak, Suriye ve Afganistan gibi ülkelerden iltica talebiyle ülkemize sığınanlar coğrafi sınırlama nedeniyle mülteci statüsüne sahip olamazlar ancak söz konusu kişilere geçici uluslararası koruma sağlanmaktadır. Avrupa dışından gelen söz konusu yabancılar Cenevre Sözleşmesinin 1 inci maddesinde mülteci tanıma giren kriterlere sahipler ise, ülkemiz tarafından bu kişilere "Şartlı Mülteci Statüsü" tanınmakta, Türkiye'de geçici olarak ikametlerine izin verilmekte ve böylece bu kişiler (3 üncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar) uluslararası koruma altına alınmaktadır (CS,1951 Genel hükümler Md.1).

Tarihsel perspektifle bakıldığında ülkemizin iltica mevzuatının; bulunduğumuz coğrafyada yaşanan kitlesel nüfus hareketleri sonrası kazanılan tecrübeler doğrultusunda geliştiği görülmektedir. 1988 Halepçe olaylarında ve 1990-1991 yıllarında cereyan eden Birinci Körfez Savaşında çok sayıda Kürt kökenli mülteci Türkiye'ye sığınmıştır. Bu süreçte tespit edilen ihtiyaçlar doğrultusunda hazırlanan 1994 yılı Göç yönetmeliğiyle sığınmacılara ilişkin boşluğu doldurmak hedeflenmiştir. "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te (kısaca 1994 yönetmeliğinde) 1951 Cenevre Sözleşmesindeki genel yaklaşımlar korunmuş, coğrafi sınırlama prensibine devam edilmiş, Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle iltica etmek isteyen kişiler "Mülteci", Avrupa dışından gelen

yabancıları "Sığınmacı" olarak nitelendirilmiştir (1994 Yönetmeliği, md.3).

Avrupa Birliği'ne katılım doğrultusunda, 2005 yılı "İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı" kabul edilmiştir. Bu planda; iltica mevzuatı, coğrafi sınırlamanın kaldırılabilmesi koşulları, külfet paylaşımı, yerel yönetimler, mülteci ve sığınmacıların toplumsal entegrasyonu, sağlanan hizmetlerin iyileştirilmesi, iş verenler ve STK'larla işbirliğinin artırılması, nitelikli personel temini ve yetiştirilmesi, Kurumsal yapılanma, fon kaynakları gibi konular ele alınmıştır (İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, 2005:1,2).

1.3.2.2011 Yılından Sonra Çıkarılan Kanunlar

Yukarıda anlaşıldığı üzere; 1951 yılından 2011 yılına kadar ülkemizde göç ve iltica konularını düzenleyen bir kanun bulunmamaktadır. Uzun süre yabancıların ülkemize sığınmasına ilişkin yasal düzenleme yapılmamasının nedeninin, kuruluşundan itibaren Türkiye'ye yönelen göçlerin önemli bir kısmını Türk soyundan olmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Ancak 2011 yılından itibaren Türkiye sınırına yönelen, çoğunluğunu Arap kökenli Suriye vatandaşlarının oluşturduğu kitlesel göç, yabancılar yönelik yeni yasal düzenlemelerin yapılması ihtiyacını doğurmuş ve İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan 30.03.2012 tarihli "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" kabul edilmiştir. Ancak söz konusu yönergede 1951 sayılı Cenevre Sözleşmesine dayanan temel esasları içerdiğinden yeni göç dalgasına ilişkin ayrıntıları düzenlemede yetersiz kalmıştır. Bu yüzden "6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)" hayata geçirilmiştir. YUKK, 04.04.2013 tarihinde kabul edilmiş, 11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmış ve 11.04.2014

tarihinde yürürlüğe girmiştir (YUKK, 2013:md.1-3).

YUKK ile Türk İltica Hukuk’unda; uluslararası koruma ve ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle can ve mal güvenliği riski altında bulunan sığınmacılara yönelik ikincil koruma rejimleri düzenlemiş, milli mevzuatımız uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmiştir. Ayrıca; Türkiye’deki Göç yönetim sürecinin ve politikalarının geliştirilmesine önemli katkı sağlayan bu kanun çerçevesinde İçişleri Bakanlığı’na bağlı “Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)” kurulmuş, 81 ilin yanı sıra göç konusunda önem arz eden 36 ilçede teşkilatlanmasını tamamlamıştır (GİGM, 2018).

YUKK ile tesis edilen Geçici Koruma statüsünün uygulanmasına dair ayrıntı ve esasların belirlenmesi maksadıyla 4.4.2013 tarihli, 6458 sayılı YUKK kanunu 91 inci maddesi çerçevesinde “Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY)” 22.10.2014 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. GKY; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esaslarını belirlemektedir (YUKK md.91).

YUKK’da olduğu gibi GKY’de de Geçici Koruma Sağlanan Yabancılar (GKSY); eğitim, sağlık, iş piyasalarına erişim, tercümanlık, sosyal yardım ve hizmetler gibi bazı temel hak ve hizmetlerden faydalanmaktadırlar. Yükümlülükleri açısından GKSY’lerin uluslararası koruma statüsünde bazı farklılıklar mevcuttur. GKSY’ler, GİGM tarafından belirlenen ilde, geçici barınma merkezinde veya belirli bir yerde ikamet etmekle, Valilikler tarafından belirlenen şekil ve sürelerde bildirimde bulunmakla yükümlüdürler (GKY, 2014:md.33).

GKSY’lerin iş piyasasına erişimleri GKY 29’ncü maddesinde düzenlenmiştir. Bu kapsamda; Geçici Koruma Kimlik

Belgesine (GKKB) sahip olanlar, Bakanlar Kurulunca belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda (il, ilçe veya köylerde) çalışma izni almak için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına (ÇSGB) başvurabilmektedirler. Geçici korunanlara verilen çalışma izinlerinin süreleri, geçici korumanın süresinden fazla olamamaktadır. Geçici koruma sona erdiğinde, bu kapsamda verilen çalışma izni de sona ermekte, çalışma izinleri ikamet izinleri yerine geçmemektedir (GKY, 2014:md.29).

2014 yılında yayımlanan GKY’nin 29’ncü maddesinin GKSY’lerin çalışma haklarına ilişkin genel bir çerçeve sunmasına karşın, ÇSGB’nin konuya ilişkin bir düzenleme yapmaması nedeniyle sığınmacıların iş piyasalarına katılım sorunları 2016 yılına kadar devam etmiştir. Bu sorunları gidermek için 26.04.2016 tarihli, 29695 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik” (UKSSKÇDY) kabul edilmiştir. YUKK gereği başvuru sahibi, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma statüsü sahibi sayılan yabancıların Türkiye’de çalışmalarına ilişkin temel esasları belirlemektedir. Bu yönetmelik çerçevesinde çalışma izni alan kişi sayısı 3.856 kişi olmuştur (Erdoğan ve Ünver, 2015:43).

Sığınmacıların ülkemizde kaldıkları sürenin uzaması ve piyasalarda oluşan haksız rekabet ve kayıt dışı çalışmalarının doğurduğu sorunlar, Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların “Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik (GKSYÇİDY)” ile çözülmeye çalışılmıştır. GKSYÇİDY, YUKK 91 inci maddesi ve GKY 29 uncu maddesine dayanarak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenmiş ve 11.01.2016 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Çalışma izni alma esasları GKSYÇİDY 5-12 maddelerinde aşağıdaki gibi düzenlenmiştir (GKSYÇİDY, 2016:md.5-12).

1. GK kayıt tarihinden altı ay sonra ÇSGB'liğine başvuruda bulunabilirler.
2. Başvurular, işveren tarafından e-Devlet Kapısı üzerinden yapılır.
3. Bilim/teknoloji ve ekonomiye önemli katkı yapan profesyonel meslek mensubu olan GKS'ler Bağımsız çalışma iznine kendi adına başvuru yapabilirler.
4. Mevsimlik tarım veya hayvancılık işleri çalışma izni muafiyeti kapsamındadır.
5. Muafiyet başvuruları, GKS il valiliklerine yapılır. ÇSGB, mevsimlik işlere kota sınırlaması getirilebilir.
6. Sağlık ve eğitim alanlarında meslek sahibi GKS'lerin ilgili Bakanlıktan (Sağlık, Milli Eğitim/YÖK) ön izin almaları gerekir.
7. Çalışma yerleri seçiminde ikamete izin verilen iller esas alınır.
8. İstihdam kotası %10'u geçemez. Söz konusu kota; işletmelerin aynı nitelikte Türk vatandaşı bulamamaları ve Türkiye İş Kurumu kursları sonrası eğitim aldıkları iş yerlerinde çalıştırılmaları durumunda aşılabılır.
9. Geçici koruma sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenemez.

GKS'lerden çalışma izni alabilenlerin sayısı oldukça sınırlıdır. 2016 yılında Türkiye'de çalışma iznine sahip 7.053 Suriye vatandaşı mevcuttur. Ülkemizdeki Suriyelilerin %3'lük şartlı mülteci statüsündeki kısmı hariç kalan %97'lik büyük kesimi Geçici koruma statüsüne sahiptir. Gayri resmi verilere göre bu gruptan yaklaşık 300-500 bin kişinin kayıt dışı bir şekilde çalıştığı değerlendirilmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015:45-46).

Uluslararası Koruma dışında düzenli yollardan ülkemize gelen yabancılar için geçerli çalışma mevzuatı 13 Ağustos 2016 tarih ve 29800 sayılı Resmi Gazete 'de

yayımlanarak yürürlüğe giren 6735 sayılı "Uluslararası İşgücü Kanunu" (UİK)'dur. Bu kanunun yayınlanmasıyla birlikte 27.2.2003 tarihli ve 4817 sayılı "Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun" yürürlükten kaldırılmıştır. UİK ile uluslararası işgücüne ilişkin politikaların belirlenmesi, uygulanması, izlenmesi ile yabancılara verilecek çalışma izni ve çalışma izni muafiyetlerine dair iş ve işlemlerde izlenecek usul ve esasların, yetki ve sorumlulukların ve uluslararası işgücü alanındaki hak ve yükümlülüklerin düzenlenmektedir (UİK, md.6-14).

UİK'in kapsadığı yabancılar; Türkiye'de çalışmak için başvuruda bulunan veya çalışan, bir işveren yanında mesleki eğitim görmek üzere başvuruda bulunan veya görmekte olan, staj yapmak üzere başvuruda bulunan veya staj yapan yabancılar ile Türkiye'de geçici nitelikte hizmet sunumu amacıyla bulunan sınır ötesi hizmet sunucusu yabancıları ve yabancı çalıştıran veya çalıştırmak üzere başvuruda bulunan gerçek ve tüzel kişilerden oluşmaktadır. Bununla birlikte UİK ile GKS'lere de istisnai kapsamda çalışma izni verilebilmektedir (UİK, md.2).

UİK 10'ncu maddede düzenlenen çalışma izinleri kapsamında normal şartlarda; süreli çalışma izni ilk başvuruda en çok bir yıl geçerli, ilkinde en çok iki yıl, sonraki uzatma başvurularında ise en çok üç yıla kadar çalışma izni verilmektedir. Türkiye'de uzun dönem ikamet izni veya en az sekiz yıl kanuni çalışma izni olan yabancılar süresiz çalışma iznine başvurabilmektedir. Süresiz çalışma izni olan yabancı, uzun dönem ikamet izninin sağladığı tüm haklardan yararlanmaktadır. 13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununa göre kurulmuş olan; Limited şirketlerin ortağı olan müdürlere, Anonim şirketlerin şirket ortağı olan yönetim kurulu üyelerine, Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin yönetici olan komandite ortaklarına çalışma izni verilebilmektedir (UİK, md.10).

Bağımsız çalışma izni ise; uluslararası işgücü politikası doğrultusunda, yabancıların

eğitim düzeyi, mesleki deneyimi, bilim ve teknolojiye katkısı, Türkiye'deki faaliyetinin veya yatırımının ülke ekonomisine ve istihdama etkisi, yabancı şirket ortağı ise sermaye payı ile Uluslararası İşgücü Politikası Danışma Kurulu önerileri de dikkate alınarak profesyonel meslek mensubu yabancılara verilebilen bir çalışma iznidir. (UİK, md.10)

UİK ile Uluslararası işgücü piyasalarında artan rekabet sonucu, yüksek nitelikli işgücünü ülkemize çekmeye yönelik olarak Turkuaz Kart uygulaması başlatılmıştır. Bu uygulama; eğitim düzeyi, mesleki deneyimi, bilim, sanayi ve teknolojiye katkısı yüksek olan nitelikli işgücünün ve ailelerinin çalışma ve ikamet izini alma süreçlerini hızlandıran ve kolaylaştıran istisnai olarak düzenlenen bir çalışma izni uygulamasıdır. Turkuaz Kart, Türkiye'deki faaliyetinin veya yatırımının ülke ekonomisine ve istihdama etkisi ile Uluslararası İşgücü Politikası Danışma Kurulu önerileri ve Bakanlıkça belirlenen usul ve esaslara göre başvurusu uygun görülen yabancılara ilk üç yılı geçiş süresi olmak kaydıyla verilmektedir. 15 inci madde uyarınca iptal edilmeyen Turkuaz Kartlarda yer alan geçiş süresi kaydı, yabancının başvurusu hâlinde kaldırılır ve geçiş süresi sonunda süresiz Turkuaz Kart verilmektedir. Turkuaz Kart sahibi yabancı süresiz çalışma izninin sağladığı haklardan yararlanmaktadır. Turkuaz Kart sahibi yabancının eş ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarına ikamet izni yerine geçen belge verilmektedir. Turkuaz Kart uygulamasında; akademik alanda uluslararası kabul görmüş çalışmaları bulunanlar ile bilim, sanayi ve teknolojide ülkemiz bakımından stratejik kabul edilen bir alanda öne çıkmış olanlar ya da ihracat, istihdam veya yatırım kapasitesi olarak ulusal ekonomiye önemli katkı sağlayan ya da sağlama öngörülenler nitelikli yabancı olarak değerlendirilmektedir. GKSİY'ler Turkuaz Kart uygulamasından faydalanamamaktadırlar (UİK, md.11).

2. GÖÇMEN VE MÜLTECİ GİRİŞİMCİLİĞİ İLE İLGİLİ DÜNYA VE TÜRKİYE'DE YAPILAN BİLİMSEL ÇALIŞMALAR

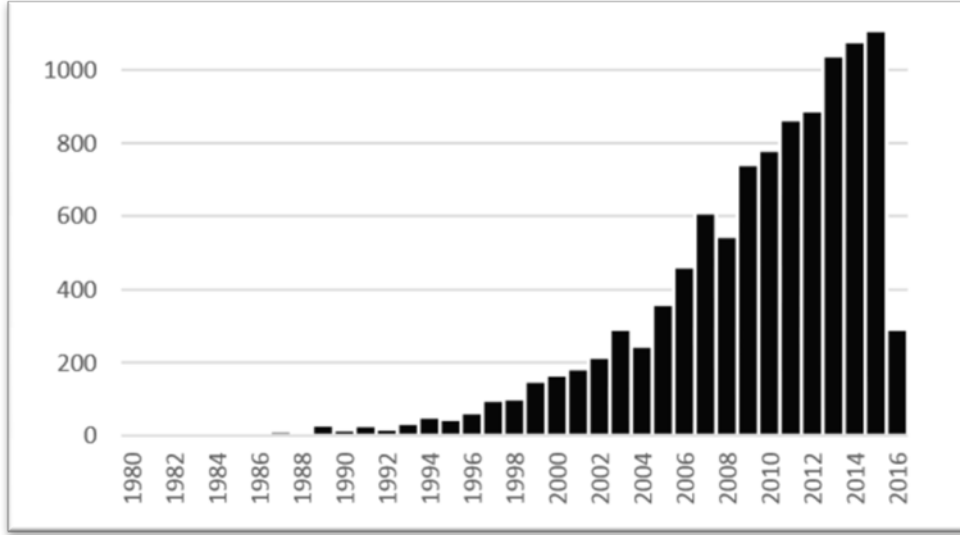
Ülkemizde sekizinci yılına giren, kalıcı olma eğilimleri her geçen yıl artan ve toplumsal algıda ilk yıllarda elde ettikleri "savaş mağduru misafir" statüsünden giderek uzaklaşarak "ekonomik göçmen" pozisyonuna yaklaşan Suriyeli mülteci grubunun sosyo-ekonomik entegrasyonlarına yönelik bazı çalışmalar yapılmaktadır. Söz konusu araştırmaların, çeşitli yerel ve uluslararası organizasyonlar tarafından daha ziyade makro seviyede yürütüldüğü görülürken, mülteci krizlerinin yaşandığı diğer ülkeleri konu alan, mültecilerin entegrasyonlarına ilişkin farklı seviyelerde çalışmalara rastlamak mümkündür.

Yapılan bilimsel araştırmalar incelendiğinde araştırmaların çoğunda göçmen girişimciliği incelenirken; düzenli, düzensiz, ekonomik, zorunlu göçmenler, mülteciler, mülteci gibi farklı gruplar arasında ayırım gözetilmeksizin tamamının tek bir kategoride ele alındığı görülmektedir. Ancak, göçmenler yekpare bir grup değildir. Göçmen mülteciye göre daha geniş bir çerçeveyi ifade etmektedir ve göçmen ile mülteci arasında bazı farklar mevcuttur. Bu iki kavram arasındaki temel ayırım; göçmenlerin çoğunlukla kendi tercihleri, mültecilerin ise daha çok zorunluluklar nedeniyle harekete geçmesidir. Mültecilerin kaynak ülkelerinden alabildikleri (mesleki sertifika, diploma, sermaye, işgücü vb.) destekler, hazırlık seviyeleri, yaşadıkları travmatik olaylar, ev sahibi ülkedeki sosyal ağları, göçmenlerle karşılaştırıldığında, daha dezavantajlı pozisyonda olduklarını ve mültecilerin entegrasyon sürecinde daha çok güçlüklerle karşılaştıklarını göstermektedir (Gold, 1992:178). Bazı araştırmacılar da, mültecilerin maruz kaldıkları zorunlu göç ile diğer göçmenlerin tercihi olan ihtiyari göçü ayrı değerlendirmektedirler (Guarnaccia ve Lopez, 1998:538).

Göçmen ve girişimcilik konuları Avrupa ve Kuzey Amerika'da 1970'lerden itibaren dikkat çekmeye başlayan bir alandır. Göç ve girişimciliğe ilişkin yayınların bilhassa,

1990'lı yıllardan itibaren önem kazandığı ve günümüze doğru sürekli bir artış gözlemlendiği Şekil-1'de olduğu gibi tespit edilmiştir.

Şekil 1: Yıllara Göre Göçmen ve girişimciliğe ilişkin yayınların sayısı,

Kaynak: Cruz ve Falcao (2016:81)

Cruz ve Falcao'nun 1986-2016 yılları arasında yayımlanan 676 makale üzerinden yaptıkları bibliyometrik çalışma sonucunda; 2016 yılı itibarıyla; konuya ilişkin yayın yapan 30 dergi isimleri ve makale sayıları yüksekten düşüğe doğru aşağıdaki şekilde sıralanmıştır. (Cruz ve Falcao, 2016:81)

International Migration Review:40, EthnicandRacial Studies:24, Journal of EthnicandMigration Studies:24, EntrepreneurshipandRegional Development:23, Urban Geography:23, Urban Studies:15, International Migration:12, Small Business Economics:12, AmericanSociological Review:11, International Journal of Urban andRegional Research:11, Sociological Perspectives:11, Environment ve Planning:10, Social Forces:9, Annals of theAssociation of American Geographers:8, SocialScience Research:8, Geographical Review:6, Identities-Global Studies in Culture ve Power:6, International Business

Review:6, Sociological Quarterly:6, TijdschriftVoorEconomischeenSociale Geografie:6, AmericanBehavioral Scientist:5, Annals of theAmerican Academy of PoliticalandSocial Science:5, CanadianJournal of Economics-Revue:5, Ethnicities:5, Human Organization:5, Journal of AmericanEthnic History:5, Journal of NortheastAsian Studies:5, Journal of Urban Economics:5, Population Space andPlace:5, Regional Studies:5.

Göçmen Girişimciliğine (GG) dair uluslararası literatürde mevcut iki önemli bibliyometrik çalışma göze çarpmaktadır. Söz konusu çalışmalardan ilki, göçmen girişimciliğinin temel konularına ve tartışmaların göçmen girişimciler, göçmen iş ağıları ve uluslararası girişimciliğe odaklandığını bildirmektedir. (Ma, Zhao, Wang, ve Li'den aktaran Cruz ve Falcao, 2016:89). İkincisi ise GG üzerine yapılan araştırmaların çoğunun, ABD'de yaşayan göçmen topluluklar ve sırasıyla Avrupa,

Okyanusya/Avusturalya üzerine odaklandığını ve diğer yerel bölgelere yönelik çalışmaların yetersiz olduğu ve söz konusu bölgelerdeki çalışmaların artırılması gerektiğini belirtmektedir (Aliaga-Isla ve Rialp'den aktaran Cruz ve Falcao, 2016:89).

Mülteci girişimciliği (MG) bilimsel araştırmalarda göçmen girişimciliğine oranla çok daha az yer tutan bir alandır. Dünyada en çok mülteci barındıran ülke konumunda olan Türkiye dışında, mülteciler pek çok ülkede göçmenlerden daha az sayıdadırlar ve karşılaştırıldığında diğer serbest meslek sahiplerinden daha az kazandıkları görülmektedir. Uluslararası literatürde, Miami'deki Kübalı mülteciler, Newyork'daki Dominikliler, ABD'deki Çinliler üzerine yapılan araştırmalar MG'nin önemi ve güncelliğini vurgulamakla birlikte, mülteciler ayrı bir grup olarak ele alınmamakta ve göçmen toplumunun bir parçası olarak değerlendirilmemektedirler. Kendi Hesabına Çalışma (KHÇ) yeterince ele alınmayan bu makalelerde; göçmenler arasındaki ayırım sadece vatandaşlık ve etnik köken ile yapılmaktadır (Portes ve Zhou, 1992:506).

Türkiye'de 2011 yılında başlayan sığınmacı göç dalgalarına ilişkin araştırmaların 2014 yılından itibaren bir artış gösterdiği, sığınmacılara ilişkin olarak Başbakanlık, TÜİK, Dış İşleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Göç Koordinatörlüğü, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı gibi kamu kurumları ile yerel yönetimler ve kaymakamlık-valiliklerin de bazı çalışmaları bulunmakla birlikte, söz konusu çalışmalarda ayrıntılı ve güncel verilerin yayımının, kamuoyu ve akademik kurumlarla paylaşımının yetersiz olduğu bildirilmektedir (Erdoğan, 2015:76).

Ayrıca; akademik kurumlardan Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HÜGO), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Koç Üniversitesi Göç

Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (MiReKoc), Gazi Üniversitesi Göç ve Nüfus Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Nüfus ve Göç Uygulama ve Araştırma Merkezi, Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi, Uluslar arası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Türkiye İşveren Sendikaları (TİSK), Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi-IGAM gibi düşünce kuruluşlarının daha ziyade makro seviyede bazı araştırmaları bulunmaktadır.

Uluslararası kuruluşlardan ise; Dünya Bankası, Uluslararası Göç Araştırmaları Merkezi (IMRC), Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO), BM Kalkınma Programı (UNDP), BM Çocuk Fonu (UNICEF), BM Nüfus Fonu (UNFPA), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA), Dünya Gıda Programı (WFP), Uluslararası Göç Örgütü (IOM) gibi kurumların Suriyelilere ilişkin bazı yazı ve raporları bulunmakla birlikte, ülkemizde toplam sayıları on bini aşan Suriyeli mültecilerce işletilen işletmeler, iş piyasaları ile etkileşimleri, sorunları ve mültecilerin girişimcilik davranışlarına ilişkin analiz ve değerlendirme ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Ayrıca yapılan çalışmalarda farklı coğrafya ve göçmen gruplarına göre farklılıklarının değerlendirildiği çalışmalarında yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

3. G/M GİRİŞİMCİLERİN KARŞILAŞTIKLARI GÜÇLÜKLER

Göçmen ve mülteciler gittikleri misafir ülkelerde pek çok engelle karşı karşıya kalmaktadırlar. G/M karşılaştıkları zorluklar aynı zamanda onların girişimcilik davranışlarının da temelini teşkil edebilmektedirler. Bu nedenle göçmen ve mültecilerin karşılaştıkları güçlüklerin ve bu güçlükler verdikleri tepkilerin ayrıntılı bir şekilde analizine ihtiyaç duyulmaktadır.

Göçmenlerin hedef ülkenin iş mevzuatına yabancı olmaları nedeniyle, vergi ödeme,

kayıtlı çalışmada ve ev sahibi tüketici toplumun taleplerinin anlaşılmasında güçlük yaşadıkları bilinmektedir.

Kooy (2016:72); pazarlama, müşteriler, ticaret mevzuatı, sermaye ve yönetim, yerel yönetimlerin destekleri, banka işlemleri, devlet ve danışmanlık işlemleri konularında bilgiler içeren “The Stepping Stones to Small Business” programı kapsamında Avustralya’daki kadın mülteci girişimcilere yönelik yaptığı çalışmasında; kadın mültecilerin dil, kültür, cinsiyet, aileler, işveren davranışları ve uygulamaları, kişisel sermaye eksikliği, çocuk ve aile sorumlulukları, kabul görmeyen mesleki tecrübe ve yetenekler gibi birçok engelle karşılaştıkları, girişimciliğin fırsat ve isteklerden çok bir ihtiyaca dayandığı belirtilmektedir.

Pécoud ve Ruiz de göçmenlerin ev sahibi ülkedeki faaliyetleri sürecinde, ekonomik güvenlik eksiklikleri, işgücü sömürsü ve uzun çalışma saatleri ile de sıklıkla karşılaştığını belirtmiştir (Caparrós Ruiz, 2010:952).

Ayrımcılık, diploma ve mesleki denkliklerinin kabul edilmemesi, yerel kültür, yetenek eksikliği, iletişim yetersizlikleri vb. sebeplerle yerel iş piyasasına yerleşmede ciddi problemler yaşayan mülteci girişimciler kendi iş yerlerini kurma ve kendi iş verenleri olmaya yönelmektedirler. Pazar dezavantajı teorisi olarak ifade edilen bu durumda pazardaki fırsatlardan faydalanmaktan ziyade bir “hayatta kalma meselesi” söz konusudur (Light, 1979:32).

Bunların yanında göçmenler ile mültecilerin karşılaştıkları engellerde de önemli bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu kapsamdaki ana fark; girişimciliğe erişim ve sosyal ağların varlığı kategorilerinde görülmektedir. Ülkelerini beklenmedik bir şekilde terk etmek zorunda kalan mülteciler, diploma ve sertifikalarının kabulünde daha çok zorlanmakta, geride bıraktıkları sermayelerine ulaşamamakta, sosyal ve etnik ağlara iyi bir şekilde entegre olamamaktadırlar (Wauters ve Lambrecht, 2008:911).

Ayrıca; mültecilerin, göçmenlerden farklı olarak, negatif motivasyon sonucu pazar fırsatlardan yararlanmaktan çok, diğer girişimci mülteci örneklerine bakarak, pazar girişinin kolay olduğu ve yüksek vasıf gerektirmeyen, telefon, fastfood, büfe tarzı kalabalık ekonomik sektörlere yöneldikleri görülmektedir. Bu seçim aynı zamanda, yeterli kalifikasyonlara sahip olamama veya bunları belgeleyememe, başlangıç sermayesi eksikliği ve sosyal ağlara kısıtlı erişimin bir sonucudur. Söz konusu işletmelerin ev sahibi ülke müşterilerini çekme hedefleri olsa da çoğunlukla bunu başaramamaktadırlar (Wauters ve Lambrecht, 2008:911-913).

Mülteciler birçok ülkede hukuksal açıdan KHÇ hakkına sahip olmalarına karşın, girişimcilikleri yönünde önyargılar, iş kaynakları ve fırsatlara erişimlerinde bazı güçlükler mevcuttur. Ayrıca; mülteci statüsündeki belirsizlik, girişimcilerin ailelerinin yanlarında olmayışı, barınma/yer imkanlarının ve dil imkanlarının yetersizliği gibi sorunlar da girişimci aktiviteyi önemli ölçüde azaltmaktadır. Wauters ve Lambrecht, MGlerin karşılaştıkları engelleri; pazar fırsatları ve girişimciliğe erişim, insan sermayesi ve sosyal ağlar, kurumsal ve sosyal çevre olmak üzere üç başlık altında toplamıştır. Söz konusu engeller mültecilerin diğer göçmenlerden daha dezavantajlı bir konumda olduklarını göstermektedir (Wauters ve Lambrecht, 2008:902-910).

Pek çok mülteci işletmesi; küçük, aile sermayesine nakit akışına ve kayıt dışına dayanmaktadırlar. Banka finansmanına erişim yetersiz olduğundan iş destekleme kapsamındaki faydalardan çoğunlukla mahrumdurlar. Bu kapsamda; destekleyici kurumların mülteciler için farklı ve yenilikçi finansal destek yolları aramaları, pazarlama ve bilgi ihtiyaçlarını karşılamaları gerekmektedir. Destek altyapıları, güvenilir topluluk örgütleri ve diğer mülteci işletmeleri ile hub/mentör olarak çalışan organizasyonlara ihtiyaç duymaktadır. Mülteci destek organizasyonları ise, işletme tavsiyeleri alanında daha çok kapasite geliştirme ve

tecrübeye ihtiyaç duyulmaktadır (Lyon vd, 2007:373).

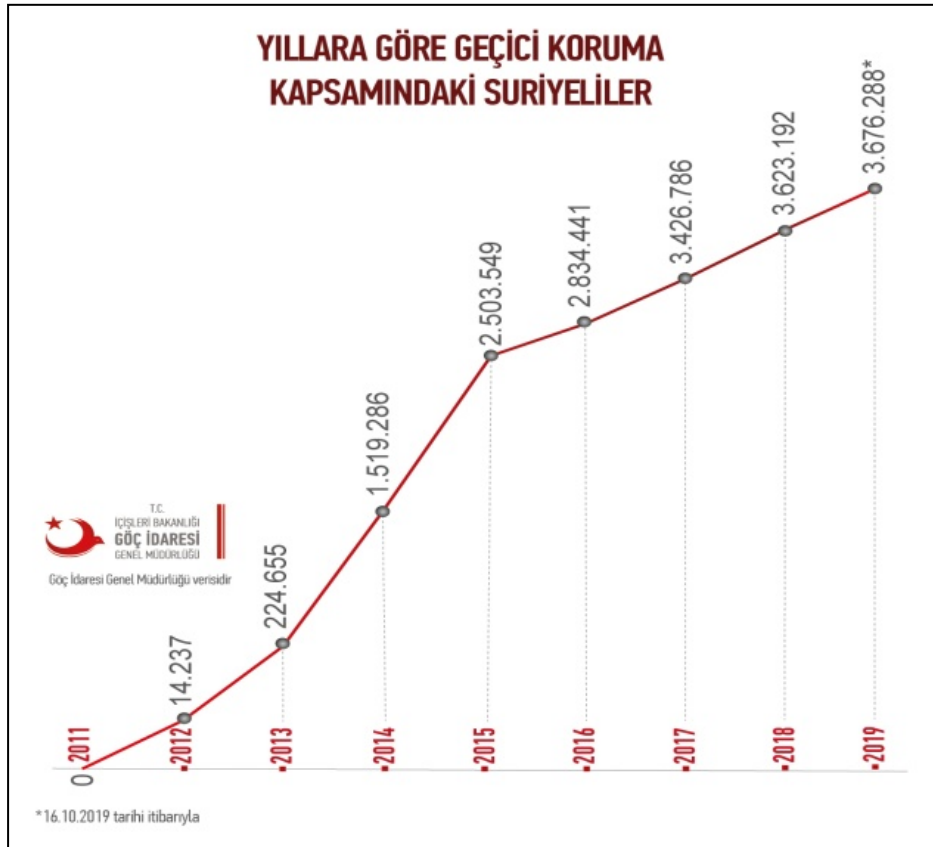
4. TÜRKİYE'DEKİ SURIYELİ MÜLTECİLER VE GİRİŞİMCİLİK DAVRANIŞLARI

SM'lerin Türk iş piyasalarına etkileri ve Girişimcilik davranışlarının ortaya konulmasına yönelik olarak aşağıdaki verilerin analizi önem taşımaktadır.

4.1. Türkiye'deki Suriyelilerin Mevcut Durumu

İç İşleri Bakanlığı GİGM 16.10.2019 tarihli verisine göre Türkiye'de kayıtlı 3.676.288 Suriyeli Mülteci mevcuttur (GİGM, 2019a). Söz konusu rakamlara ilave olarak International Crisis Group Türkiye'de kayıtsız halde yaklaşık 400.000 Suriyelinin var olduğunu değerlendirilmektedir (International Crisis Group, 2018:1). SM sayısının sürekli bir artış eğiliminde olduğu Şekil-2'de görülmektedir.

Şekil 2: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

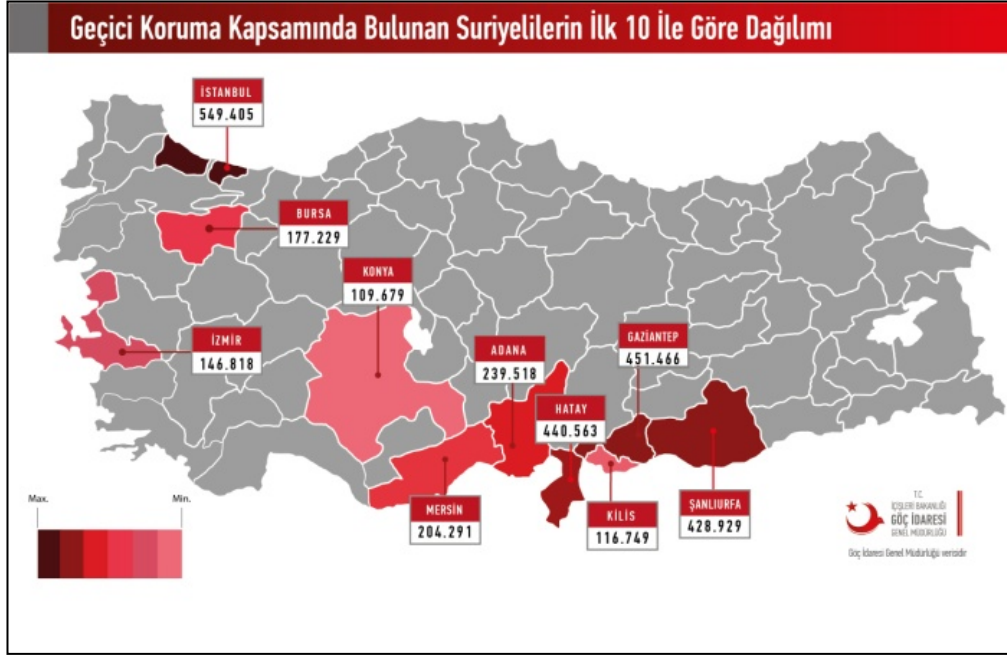
Kaynak: (GİGM, 2019)

Türkiye'deki Suriyelilerin coğrafi dağılımları incelendiğinde ise; %78'lik kısmının 10 büyük şehirde toplandığı görülmektedir. 16 Ekim 2019 tarihi itibarıyla 2.864.647 Suriyeli; İstanbul: 549.405, Şanlıurfa:428.929, Gaziantep: 451.466, Hatay: 440.563, Adana: 239.518,

Mersin: 204.291, Bursa 177.229, İzmir 146.818, Konya 109.679 olacak şekilde 10 ilde toplanmıştır (GİGM, 2019). SM'lerin sayısının şehirlerin nüfusuna oranına bakıldığında; Kilis'te bulunan SM'lerin il nüfusunun %80,51'i oranında en kalabalık grubu oluşturdukları, Hatay'ın ise %26,60

ile en yüksek ikinci SM oranına sahip 2019).
olduğu Şekil-3'de görülmektedir (GİGM,

Şekil 3: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

Kaynak: (GİGM, 2019).

16 Ekim 2019 tarihi itibarıyla mevcut 3.676.288 SM'nin %45'inin kadın, %55'inin erkeklerden oluşmaktadır. Ülkemizdeki Suriyeliler oldukça genç bir nüfus grubuna sahiptir. 0-18 yaş grubu olan

1.721.717 kişi toplumun %47'lik kesimini oluşturmaktadır. GKKBS'lilerin yaş ve cinsiyet dağılımı Şekil-4'de görülmektedir (GİGM, 2019).

Şekil 4: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURIYELİLERİN YAŞ VE CİNSİYET DAĞILIMI			
YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.992.622	1.683.666	3.676.288
0-4	292.613	273.316	565.929
5-9	254.997	240.160	495.157
10-14	199.978	185.075	385.053
15-18	151.836	123.742	275.578
19-24	323.874	230.556	554.430
25-29	206.665	146.626	353.291
30-34	169.526	124.315	293.841
35-39	119.660	94.657	214.317
40-44	78.881	69.972	148.853
45-49	58.483	55.897	114.380
50-54	47.277	45.405	92.682
55-59	32.889	33.304	66.193
60-64	22.969	23.746	46.715
65-69	15.052	15.758	30.810
70-74	8.463	9.146	17.609
75-79	4.702	5.912	10.614
80-84	2.599	3.266	5.865
85-89	1.403	1.872	3.275
90+	755	941	1.696

*16.10.2019 itibarıyla

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
GÖÇ İDARESİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verisidir.

Kaynak: (GİGM, 2019).

SM'lerin eğitim durumları Şekil-5'de incelendiğinde; % 26'sının ilkokul mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Bu oranı yüzde 23 ile okuryazar olmayanlar, yüzde 15,8 ile ortaokul mezunları, yüzde 14,5 ile okuryazar olanlar, yüzde 12,4 ile lise

mezunları, %8,4 ile üniversite ve üzerinde eğitim alanlar izlemektedir. Söz konusu oranların Türkiye ortalamasının oldukça altında olduğu, daha yüksek tahsilli SM'lerin önemli bir kesiminin Avrupa'da bulunduğu bilinmektedir (AFAD, 2017:50).

Şekil 5: Türkiye’de Bulunan SMlerin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Kamp İçi		Kamp Dışı		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Okuryazar Değil	96	9,3	2.028	24,7	2.124	23,0
Okuryazar	112	10,9	1.223	14,9	1.335	14,5
İlkokul	323	31,4	2.075	25,3	2.398	26,0
Ortaokul	234	22,7	1.223	14,9	1.457	15,8
Lise	158	15,4	990	12,1	1.148	12,4
Üniversite ve Üzeri	106	10,3	667	8,1	773	8,4
Toplam	1.029	100,0	8.206	100,0	9.235	100,0

Kaynak: AFAD, 2017:52

Şekil-6’da görüldüğü üzere kampta kalanların %79’luk, kamp dışında kalanların %50’lik kesiminin vasıfsız/mesleksiz oldukları, El işçiliği, zanaatkarlık ve devlet memurluğunun önde gelen meslekler olduğu anlaşılmaktadır.

Kampta kalan erkeklerin yüzde 68,40’ı ile kadınların yüzde 90,30’unun, kamp dışında yaşayan erkeklerin yüzde 39’unun ve kadınların yüzde 61,1’inin herhangi bir mesleği bulunmamaktadır. Meslek sahipliği oranlarının kamp dışında kalanlarda belirgin bir şekilde daha yüksek olduğu Şekil-6’da görülmektedir.

Kampta meslek sahibi %32,60’lık kesimdeki erkekler yüzdeleri bakımından meslek

kategorielerine göre sıralandığında en yüksek oranın yüzde 9 ile devlet memuru, en düşük oranın yüzde 0,30 ile sağlık çalışanı olduğu anlaşılmaktadır. Kadınlarda çalışan %9,70’lik kesimin dağılımı ise en yüksek oranın erkeklerde olduğu gibi yüzde 7,30 devlet memuru, en düşük oranın da yüzde 0,20 mimar/mühendis/müteahhit ve yüzde 0,20 sağlık çalışanı olduğu görülmektedir.

Kamp dışında yaşayan SM’lerde ise %38 el işçiliği, %5,80 zanaatkar, %2,20’si ofis çalışanı, %1,10 tarım ve hayvancılık, %0,90 mimar/mühendis/müteahhit, %0,80 devlet memuru, %0,60 operatör/şoför, %0,60 sağlık çalışanı ve %0,20 ordu mensubu olarak tespit edilmiştir.

Şekil 6: Türkiye’de Bulunan SM’lerin Mesleki Durumları

Meslek Grubu	Kamp İçi			Kamp Dışı		
	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %
Mimar/Mühendis/Müteahhit	0,60	0,20	0,40	1,10	0,70	0,90
Devlet Memuru	9,00	7,30	8,20	1,00	0,50	0,80
El İşçiliği	8,20	0,50	4,50	41,80	34,10	38,00
Herhangi Bir Mesleği Yok	68,40	90,30	79,00	39,00	61,10	49,90
Ofis Çalışanı	0,50	0,30	0,40	3,30	1,10	2,20
Operatör/Şoför	2,40	0,00	1,20	1,20	0,00	0,60
Ordu Mensubu	2,10	0,00	1,10	0,30	0,00	0,20
Sağlık Çalışanı	0,30	0,20	0,20	0,50	0,60	0,60
Tarım ve Hayvancılık	2,40	0,00	1,20	1,60	0,70	1,10
Zanaatkar	6,20	1,20	3,80	10,20	1,20	5,80
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: AFAD, 2017:54

Şekil-7’de hane halklarının Suriye’de iken aylık gelirlerinin oldukça düşük oranda gerçekleştiği %83’ünün 75 doların altında bir gelire sahip olduğu, %11,40’ının 76-155 dolar arası bir gelirlerinin olduğu görülmektedir.

Şekil 7: Türkiye’de Bulunan SM’lerin Suriye’deki Aylık Geliri (\$)

Aylık Gelir (\$)	Kamp İçi %	Kamp Dışı %	Toplam %
0-75	82,60	83,00	83,00
76-155	12,80	11,20	11,40
156-230	4,10	5,40	5,20
231 ve Üstü	0,50	0,40	0,40
Toplam %	100	100	100
Toplam Sayı	219	2.242	2.461
Ortalama Gelir (\$)	51,02	72,60	

Kaynak: AFAD, 2017:63

Türkiye’deki SM’lerin %50,40’nın 250-499 dolar, %32,10’unun 249 dolardan daha az, %15,40’nın 500-999 dolar, %2,1’lik kesiminin ise 1000 dolar ve üzerinde bir gelire sahip olduğu Şekil-8’de

görülmektedir. Söz konusu gelirlerin Suriye’de iken kazandıkları miktarla karşılaştırıldığında, SM’lerin Türkiye’de Suriye’dekine göre yaklaşık 3 kat daha fazla gelir sahibi oldukları anlaşılmaktadır.

Şekil 8: Türkiye’de Bulunan SM’lerin Türkiye’deki Aylık Geliri (\$)

Gelir (\$)	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
249 ve Daha Az	526	27,80	194	55,00	720	32,10
250-499	1.016	53,80	114	32,30	1.130	50,40
500-999	310	16,40	35	9,90	345	15,40
1000 ve Üstü	37	2,00	10	2,80	47	2,10
Toplam	1.889	100	353	100	2.242	100

Kaynak: AFAD, 2017:71

4.2.SM’lerin Türkiye’ye Etkileri

SM’lerin Türkiye üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla AFAD tarafından 2017 yılında yapılan bir çalışmaya göre; SM’lerin Türkiye’ye gelmelerini müteakip konut fiyatları, konut kiralari, toplumsal huzur, toplumsal asayiş, sağlık hizmetleri,

eğitim hizmetleri, iş olanakları ve maaş gibi faktörlerin nasıl değiştiğine ilişkin (SM’lere ait) görüşler Şekil-9’da verilmiştir. AFAD tarafından 2017 yılında yapılan çalışma sonucunda; SM’lerin gelişiyle konut fiyatlarının ve kiralari olumsuz etkilendiği, toplumsal huzur, asayiş, sağlık ve eğitim, maaşların değişmediği, SM’lerin iş

olanaklarını olumlu yönde etkilediği bildirilmiştir.

Şekil 9: Türkiye'ye İlişkin Etkilenen Unsurlar

Türkiye'ye İlişkin Aşağıdaki Unsurlar Nasıl Etkilenmiştir?	Kamp İçi			Kamp Dışı			Toplam			
	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %	
Konut Fiyatları	Değişmedi	17,30	8,60	14,40	27,20	24,90	26,90	26,50	22,20	25,80
	Olumlu	19,40	8,80	15,80	34,20	28,80	35,30	35,10	25,30	33,40
	Olumsuz	63,30	82,90	69,90	34,60	46,50	38,70	38,40	52,50	40,80
	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Konut Kiraları	Değişmedi	10,80	10,80	10,80	21,00	24,10	21,50	20,30	21,80	20,50
	Olumlu	20,70	9,50	16,40	41,80	34,30	40,40	40,30	30,00	38,50
	Olumsuz	69,70	79,70	72,80	37,20	41,60	37,30	39,40	48,20	40,90
	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Toplumsal Huzur	Değişmedi	57,20	45,80	53,30	65,50	88,00	65,90	65,00	64,20	64,80
	Olumlu	15,20	19,40	16,70	14,80	13,00	14,20	14,70	14,10	16,20
	Olumsuz	27,50	34,70	30,00	17,70	19,00	17,90	18,40	21,60	18,90
	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Toplumsal Asayiş	Değişmedi	55,50	59,70	54,90	68,40	72,50	69,70	67,40	70,40	68,10
	Olumlu	19,90	15,30	14,40	14,30	12,70	15,70	14,10	13,20	15,60
	Olumsuz	30,70	25,00	28,70	15,20	14,70	15,20	16,30	16,50	16,30
	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Sağlık Hizmetleri	Değişmedi	53,70	63,40	57,00	61,60	64,00	62,00	61,10	63,90	61,60
	Olumlu	22,70	19,70	21,30	22,20	21,80	22,20	22,20	21,50	22,10
	Olumsuz	24,30	14,90	21,70	16,10	14,20	15,80	14,70	14,60	16,30
	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Eğitim Hizmetleri	Değişmedi	51,70	64,20	54,20	62,30	58,10	61,60	61,50	59,40	61,20
	Olumlu	25,20	14,90	22,40	22,80	26,60	25,20	22,80	25,00	23,20
	Olumsuz	23,70	14,90	21,40	15,10	15,30	15,10	15,70	15,40	15,70
	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100
İş Olanakları	Değişmedi	23,60	33,80	27,70	39,50	43,30	40,70	38,40	41,70	39,00
	Olumlu	24,30	17,60	22,00	41,70	42,20	41,80	40,50	37,90	40,10
	Olumsuz	52,10	48,60	50,30	18,80	14,60	18,30	21,10	20,40	21,00
	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Maaşlar/ Ücretler	Değişmedi	41,80	36,60	39,50	40,30	42,50	40,70	40,40	41,50	40,60
	Olumlu	14,40	18,30	15,70	40,30	43,10	40,70	38,50	38,90	38,60
	Olumsuz	44,60	45,10	44,80	19,40	14,40	18,60	21,10	19,60	20,80
	Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: AFAD, 2017:122

SM'ler, büyükten küçüğe doğru sırasıyla yüzde 41'i konut kirası ve konut fiyatları, yüzde 21'i iş ve maaş olanakları, yüzde 19'u toplumsal huzur, yüzde 16'sı eğitim, sağlık olanakları, yüzde 16'sının da toplumsal asayişin olumsuz etkileneceğini düşünmektedir. SM'ler en çok konut kirası ve konut fiyatlarının olumsuz etkilendiğini düşünmektedirler.

SM'lerin Türkiye'ye gelmesi ile birlikte iş olanakları (yüzde 40,10), maaşlar (yüzde 38,60), konut kiralarının (yüzde 38,50), konut fiyatları (yüzde 33,40), eğitim hizmetlerinin (yüzde 23,20), sağlık

hizmetlerinin (yüzde 23,20), toplumsal huzurun (yüzde 16,20) ve toplumsal asayişin (yüzde 15,60) Türkiye'de olumlu etkilendiğini düşünmektedirler. Söz konusu oranlar genel olarak tüm faktörlerde kamp dışında kamp içine göre daha yüksektir.

SM'lerin yüzde 68'i toplumsal asayişin, yüzde 65'i toplumsal huzurun, yüzde 62'si sağlık hizmetlerinin, yüzde 61'i eğitim hizmetlerinin, yüzde 40,60'ı maaşların, yüzde 39'u iş olanaklarının, yüzde 25,80'i konut fiyatlarının ve yüzde 20,50'si kira fiyatlarının Türkiye'ye geldikten sonra değişmediğini ifade etmişlerdir.

4.3. Türk İş Piyasaları ve SM'ler

Ülkemizde sekizinci yılını dolduran SM'lerin varlığının artık bir insani yardım konusu olmaktan ziyade, Türk iş piyasalarına arz ettikleri tehditler ve fırsatlar yönünden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Suriyeliler sahip oldukları Arap dili, mesleki yetenek ve sermayeleriyle, sanayi, turizm, ticaret, çağrı merkezleri, Arap ülkeleri ile ticari ilişkilerin geliştirilmesi gibi alanlarda önemli fayda yaratma potansiyeline sahiptirler. Suriyelilerin aynı zamanda Türk vatandaşlarının çalışmak istemediği alanlara yöneldikleri ve 4 milyonluk nüfuslarıyla kendi pazarlarını oluşturdukları görülmektedir. Türk iş piyasalarındaki büyük firmaların sosyal sorumluluk, küçük firmaların ise ucuz iş gücü nedeniyle Suriyelileri işe alma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır.

Suriye krizinin başladığı 2011 yılındaki %8,8'lik işsizlik oranı 2018 yılında %11'e, genç işsizlik oranı %20,8'e yükselmiştir. Söz konusu oranlar SM'lerin yoğun olarak buldukları Güneydoğu Anadolu bölgesinde daha yüksektir. İşsizlik oranındaki artışta SM'lerin etkisini belirlemek kolay değildir. Suriyelilerin çoğunlukla kayıt dışı çalıştığı tespitinden hareket eden bir araştırmada, az ve çok SM göçü alan şehirler karşılaştırıldığında; daha çok SM göçü alan şehirlerde daha az göç alanlara göre, Türk çalışanlara yönelik kayıt dışı istihdamın veya kayıt dışı sektör ücretlerinin azaldığı ve kayıtlı istihdamın

arttığı tespit edilmiştir (Cengiz ve Tekguc, 2017).

International Crisis Group'un 2018 yılı raporuna göre Türkiye'de 2018 yılı içerisinde çalışmakta olan Suriyeli miktarı 750,000 ila 950,000 arasındadır (International Crisis Group, 2018:5). Söz konusu grubun 1.2 ve 1.3 milyon civarında olduğunu bildiren farklı kaynaklar da mevcuttur. Bu grubun yaklaşık %40,7'sinin düzenli işlerde, %43,1'inin günlük/yövmiyeli işlerde, %6,2'sinin ise sezonluk işlerde çalıştıklarını bildirmiştir (Erdoğan, 2017:33).

4.3.1. Suriye Ortak Sermayeli Şirketlerin Türk İş Piyasalarındaki Durumu

Türkiye'de kurulan şirketlerin yüzde 11,1'i yabancı ortak sermayeli şirketlerdir. Bu oran il bazında incelendiğinde ise yüzde 47 ile Kilis yabancı ortaklı kurulan şirket oranı en fazla olan iller arasında ilk sırada yer almaktadır. Kilis'i; yüzde 31,3 ile Hatay, yüzde 24,3 ile Mersin ve yüzde 20,7 ile Gaziantep takip etmektedir. 2018 yılında kurulan yabancı ortak sermayeli 13.405 şirketin toplam sermayesi 4,4 milyar TL'dir. Toplam sermayenin yüzde 77,5'ini yabancı ortak sermayesi oluşturmaktadır (TEPAV,2019a).

Tablo-1'de görüldüğü gibi 2018 yılı itibariyle Suriye ortak sermayeli şirket sayısı 1.595'e, Suriye ortak sermayesi ise 271,1 milyon TL'ye ulaşmış, 2018 yılında Suriye ortak sermayeli kurulan şirket sayısı, 2017 yılına kıyasla yüzde 32,7; Suriye ortak sermayesi ise yüzde 51,4 artmıştır.

Tablo 1: Suriye Ortak Sermayeli Şirketlerin Türk İş Piyasalarındaki Durumu

Yıl	Açılan	Kapanan	Y.Ortaklı	Suriye Sermayeli
2010-2012				278
2013	49028	15538	3875	489
2014	57710	14002	4736	1257
2015	66701	12114	4729	1599
2016	63709	11038	4523	1764
2017	72871	13517	6731	1202
2018	85279	12564	13405	1595

Kaynak: TEPAV (2019a:5) Suriye Sermayeli Şirketler Bülteni

Tablo-2’de görüldüğü üzere 2018 yılı itibarıyla Suriye ortak sermayeli kurulan şirket sayısının en yüksek olduğu illerin başında İstanbul gelmektedir. İstanbul’u; Mersin ve Hatay takip etmektedir. Suriye ortak sermayesi dikkate alındığında ise İstanbul ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 2: Suriye Ortak Sermayeli Kurulan Şirket Sayısı En Fazla Olan İlk 10 İl (2018)

	Şirket Sayısı	Toplam Sermaye (Milyon TL)	Suriye Ortak Sermayesi (Milyon TL)
İstanbul	976	238,6	151,4
Mersin	375	87,9	59,1
Hatay	92	59,9	33,8
Bursa	77	27,5	16,0
Kilis	53	12,9	8,1
Adana	5	0,6	0,5
Şanlıurfa	3	1,1	0,3
Ankara	3	0,6	0,2
Sakarya	2	0,2	0,1
Kocaeli	1	0,6	0,4

Kaynak: TEPAV (2019a:2) Suriye Sermayeli Şirketler Bülteni

Suriye ortak sermayeli kurulan şirketlerin en çok faaliyet gösterdiği sektör ticaret, gayrimenkul ve inşaat olduğunu Tablo-3’de görmekteyiz.

Tablo 3: Suriye Ortak Sermayeli Kurulan Şirketlerin En Çok Faaliyet Gösterdiği İlk 15 Sektör (2018)

Faaliyet Açıklama (NaceRev. 2)	Şirket Sayısı	Toplam Sermaye (Milyon TL)	Suriye Ortak Sermayesi (Milyon TL)
Toptan ticaret	665	190,2	117,6
Gayrimenkul faaliyetleri	206	50,0	31,3
Bina inşaatı	133	44,9	27,4
Perakende ticaret	91	26,2	17,0
Seyahat acentesi, tur operatörü ve diğer rezervasyon hizmetleri	62	16,2	12,3
Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	52	10,9	7,5
İdare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri	44	10,4	7,2
Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı	40	9,1	6,3
Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı	29	7,8	5,1
Giyim eşyalarının imalatı	25	4,5	3,1
Eğitim	21	3,9	2,6
Gıda ürünlerinin imalatı	20	4,3	2,7
Kiralama ve leasing faaliyetleri	20	4,6	2,9
Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	19	6,0	3,9
Mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik muayene ve analiz	16	3,0	2,7

Kaynak: TEPAV (2019b:3) Suriye Sermayeli Şirketler Bülteni

4.3.2. SM'lerin İşgücü Piyasalarına Dahil Olmalarına Yönelik Engeller;

SM'lerin işgücü piyasalarına dahil olmalarına engel olan faktörleri; çalışma izni prosedürlerine ve iş mevzuatı yönelik bilgi eksikliği, Türkiye'de yatırımı engelleyen politik belirsizlik, Türkler arasında yaygın durumdaki işsizlik, mesleki ve kültürel farklılıklar (dil yetersizliği, mesleki eğitim sertifika denklik sorunları, Türk iş çevrelerinde Türkleri işe alma önceliği, Suriyelilerin az çalıştıkları ve disiplinsiz olduklarına dair algılar, çok kültürlüğün Türk iş çevrelerinde yaygın olmayışı) olarak sayabiliriz.

Türkiye'de bulunan SM'lere verilen çalışma izni miktarının, 4 milyonu aşan nüfuslarıyla oranlandığında halen düşük bir seviyede olduğu görülmektedir. Tablo-4'de SM'lere verilen çalışma izin sayıları belirtilmiştir. Ekim 2018 ayı itibarıyla Türkiye'de çalışma izni bulunan Suriyeli sayısının 32.199 olduğu ve verilen izin süresinin çoğunlukla bir yılı aşmadığı göz önünde bulundurulduğunda söz konusu rakam toplam SM nüfusunun sadece %1'ini teşkil ettiği, geriye kalan %99'luk büyük kesim kayıt dışı olarak çalıştığı görülmektedir. (Yeniçağ Gazetesi, 2018)

Tablo 4: Yıllara Göre SMLere Verilen Çalışma İzni Durumu

2011	105
2012	231
2013	794
2014	2538
2015	4016
2016	13.285
2017	20.970
2018	32.199

Kaynak: Yeniçağ Gazetesi, 2018, GİGM,2019

Kayıt dışı istihdamı azaltmak ve çalışma izni alan Suriyeli sayısını artırmak amacıyla Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından bazı kolaylıkların sağlanmasına, 537,50 TL olan çalışma izni bedelinin 15 Aralık 2017 tarihi itibarıyla Suriyeliler için 200 TL'ye düşürülmesine karşın, verilen izin sayısında istenilen seviyeye

ulaşılamamıştır. Çalışma izniyle ilgili çeşitli güçlüklerle karşılaştığını bildiren 28 firmanın verileri esas alınarak hazırlanan aşağıdaki tabloda; izin başvurularındaki sürecin uzunluğu, ikamet izni şartına bağlı oluşu, bilgi eksiklikleri, iznin kısa süreyi kapsamaması başlıca sorunlar olarak bildirilmiştir.

Tablo 5: Çalışma İzni Kapsamında Karşılaşılan Güçlükler

KARŞILAŞILAN SORUNLAR	%
İzin başvurularının çok zaman alması	36
Gerekli ikamet iznine sahip olmama	21
Nasıl Başvuru yapılacağına dair bilgi eksikliği	18
İzinlerin kısa bir süre için veriliyor olması	14
Bazı işler için izin verilmemesi/Başvuru sürecindeki prosedürlerin karmaşıklığı	14

Kaynak: RAND, 2018:248

5. SMLERİN NEDEN OLDUĞU KAYIT DIŞI İSTİHDAMININ EKONOMİYE ETKİLERİ

SMLerin, istihdam yaratma etkisi, gelir etkisi, kaynakların etkin dağılmasına etkisi ve rekabet gücünü artırması etkisi gibi ekonomiye olumlu etkileri bulunduğu gibi; kayıt dışı istihdamlarının ekonomiye; vergi gelirlerini azaltması, vergi adaletini ortadan kaldırması, sosyal güvenlik sistemini bozması, kaynak dağılımını olumsuz etkilemesi, haksız rekabet yaratması, ekonomik verilerin doğru değerlendirilmesini engellemesi ve çocuk emeğinin sömürülmesine neden olması gibi olumsuz etkileri bulunmaktadır. (ORSAM Raporu 2015:17-18).

Devletlerin en önemli gelir kaynağı vergilerdir. Vergi gelirleri içerisinde kişisel gelirler üzerinden alınan vergiler önemli paya sahiptir. Kamu finansmanında kullanılan vergilerin toplanamamasına neden olan etkenlerden biri de kayıt dışı istihdamdır. Kayıt dışı istihdam vergi gelirlerini olumsuz yönde etkilemektedir. (ORSAM Raporu 2015:17-18).

Bunun yanında özellikle sınır illerinde talep arttıkça temel gıda maddeleri, konut kiralari ve ev fiyatları yükselmiş, eski kiracıların çıkarılarak yenilerinin alınmasına neden olmuş, hayat pahalılığı ortaya çıkmıştır. Çocuk işçiliği artmıştır. Suriyelilerin sanayide, tarımda ve küçük çaplı işletmelerde kaçak yollarla ucuz işgücü olarak çalıştırılması başka bir sorundur. Diğer taraftan Gaziantep, Mersin ve Kahramanmaraş gibi sanayinin nispeten geliştiği illerde özellikle Türk Vatandaşlarının çok tercih etmediği vasıfsız yeni işgücü ihtiyacını Suriyeliler doldurmuştur. (ORSAM Raporu 2015:17-18).

Olumlu olarak değerlendirildiğinde barınma merkezlerinde yaşayanların temel ihtiyaçları yerel firmalar tarafından tedarik edildiğinden özellikle tekstil, gıda alanlarındaki firmalara ekonomik getiri sağlamıştır. Uluslararası toplumun Suriye'ye gönderdiği yardımlar da bu

firmalar aracılığı ile gönderilmektedir (ORSAM Raporu 2015:17-18).

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

2011 yılından itibaren ülkemizde yerleşik bulunan SM'lerin neden olduğu sosyal, ekonomik ve kültürel etkiler artarak devam etmektedir. Söz konusu etkiler ve etkilerin doğurduğu sonuçların bir kısmı; kayıt dışı istihdamın artması, haksız rekabet, vergi adaletsizliği, işsizlik oranlarında artış, sosyal güvenlik sistemine aşırı yüklenme, kaynak dağılım adaletsizliği, çocuk işçiliği, iş güvenliği ihlalleri, enflasyon, hayat pahalılığı, konut kira ücretlerindeki artış, sosyal gerginlikler, kültürel uyumsuzluk, iç/dış/bölgesel güvenlik risklerindeki artış, iç/dış politika istikrarsızlığı, mülteci ürün ve hizmetlerindeki denetim güçlüğü, kalıcı olma eğilimlerindeki artış gibi olumsuz sonuçlardır.

Bununla birlikte; SM'lerin ülkemizdeki toplam nüfus ve genç nüfus oranını artırmaları, tercih edilmeyen sektörlerle/işlere ilgileri, istihdam oranındaki artış, proje destekleri ve mali yardımlar, Arap diline hakimiyetleri, Arap/bölge ülkeleri ile ilişkiler ve ticaretteki artış, yerel ekonomi ve üretime katkı, ucuz iş gücü sonucu maliyetlerdeki düşüş, zamanla artan uyum ve iletişim yeteneği gibi olumlu etkiler/sonuçları da mevcuttur. Ülkemiz için SM'lere ait söz konusu olumlu faktörleri güçlendirerek artırmak ve olumsuz faktörlerin etkilerini azaltmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Şu unutulmamalıdır ki; Mültecilerin ev sahibi ülkeye sosyal ve ekonomik entegrasyonunu sağlamak sadece etnik topluluğa değil ev sahibi ülkenin de refahına önemli katkı sağlamaktadır. Türkiye'de çalışma çağındaki yaklaşık 2.5 milyon mültecinin çoğunluğunun (erkeklerde %85'ini, bayanlarda ise %25'i) çalışanlar veya çalışmak isteyenlerden oluştuğu, çalışmak isteyip de çalışmayanların oranı ise erkeklerde %28, bayanlarda ise %55 olduğu

değerlendirilmektedir (RAND, 2018:16). Çoğunluğu tekstil, inşaat, diğer üretim ve hizmet sektörlerinde çalışmalarına ve %51.1'inin, zanaatkarlık, el işçiliği, kamu personeli, serbest girişimcilik, mimarlık, mühendislik, operatörlük, hukuk işleri, sağlık sektörü, tarım hayvancılık gibi meslek sahibi olmalarına karşın 2018 yılı sonunda çalışma izni bulunan Suriyeli sayısının yaklaşık 35 bin olduğu (%1) göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizde ikamet eden Suriyeli mültecilerin girişimcilik potansiyellerinin yeterince aktive edilemediği ve sosyo-ekonomik entegrasyonlarının zayıf olduğu görülmektedir. SM'lerin atıl durumda bulunan söz konusu potansiyellerinin bir an önce harekete geçirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde sekizinci yılını giren mevcut birinci kuşak Suriyeli mültecilerin, yerlerini ülkemizde doğan ikinci kuşağa bırakmadan, girişimcilik potansiyellerinin ivedilikle harekete geçirilmesinin, mültecilerin yeteneklerine uygun sektörlerle yönlendirilmelerinin ve girişimciliği destekleyecek alt yapıları güçlendirecek eğitim programlarına ağırlık verilmesinin ülkemiz ekonomisi ve mültecilerin sosyo-ekonomik entegrasyonları açısından hayati bir öneme sahip olduğu, etkin göçmen politikalarının milli girişimcilik sistemini güçlendirerek büyüme ve gelişmeyi artıracak ön görülmektedir.

Bu kapsamda; SMlerin kayıt dışı çalışma oranını azaltacak, çalışma izinleri alma oranını artıracak (SM çalıştıran iş yerlerinde vergilerin/sosyal güvenlik ücretinin azaltılması, işe alma bürokrasisinin kolaylaştırılması, kredi imkanlarının artırılması, iş kurma kolaylığı, çalışanlara mesleki ve dil eğitimi verilmesi gibi) tedbirlerin alınması, vasıfsız SM grubunun özellikle ara eleman ve iş gücü eksikliği bulunan tarım sektörüne yönlendirilmesi, iş gücü taleplerinin coğrafi dağılımının tespitini müteakip SM iş gücünün söz konusu bölgelere yönlendirilmesi, mülteci girişimciler için seyahat kısıtlamalarının kaldırılması, istihdam fırsatlarının artırılması, iş başı/mesleki eğitim faaliyetlerine devam edilmesi, mültecilerce işletilen çalışma yerlerinin denetlenmesi ve uygun çalışma koşullarının sağlanması, toplumsal uyumu artırıcı sosyal/kültürel aktivitelerin düzenlenmesi, Suriyelilerin yoğun olarak buldukları bölgelerde iş bulma/girişimcilik programları düzenlenmesi, STKlar ve Ticaret odalarının SMGler ile etkileşiminin güçlendirilmesinin SMlerin neden olduğu güçlükleri azaltırken, sosyo-ekonomik entegrasyonlarını güçlendirerek, yerel ve ülke ekonomisine sağladıkları katma değeri artıracakları anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

1. 1793 FRANSA ANAYASASI (1793). Md.120, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-du-24-juin-1793>, Erişim tarihi: 20 Eylül 2019.
2. 1994 YÖNETMELİĞİ, “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeliği.pdf>, Erişim tarihi: 11.10.2019.
3. AFAD (2017). “Türkiye’deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması”, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/25337/xfiles/17a-Turkiye_deki_Suriyelilerin_Demografik_Gorunumu_Yasam_Kosullari_ve_Gelecek_Beklentilerine_Yonelik_Saha_Arastirmasi_2017.pdf, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2019.

4. AVRUPA KOMİSYONU, (2019). “Syrian Crisis Echo Factsheet”, 2019 https://ec.europa.eu/echo/where/middle-east/syria_en, Erişim tarihi: 20.05.2019.
5. BMMYK, (2019) <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>, Erişim tarihi: 11.11.2019.
6. CAPARROS, A. (2010). Self-employment or paid employment as the first job: Evidence from Spain by nationality. *International Journal of Social Economics*.
7. CS, 1951, Cenevre Sözleşmesi, 28.7.1951 tarihli “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme”, <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, Erişim tarihi: 01.11.2019.
8. CRUZ, E.P. ve FALCAO, R.P.Q. (2016) “A bibliometric review of Immigrant and Ethnic Entrepreneurship” *Internext–Revista Eletronica de Negocios Internacionais*, 11 (3), DOI: 10.18568/1980-4865.113789.
9. ÇAĞLAYAN, S. (2006), “Göç Kuramları, Göç Ve Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz, sayı: 17.
10. DORUK C. ve TEKGUC, H. (2018) “Is It Merely a Labor Supply Shock? Impacts of Syrian Migrants on Local Economies in Turkey”, Amherst, Mass.:University of Massachusetts Amherst, Political Economy Research Institute, <https://www.peri.umass.edu/publication/item/1050-is-it-merely-a-labor-supply-shock-impacts-of-syrian-migrants-on-local-economies-in-turkey>, Erişim tarihi: 15 Nisan 2018.
11. EMGİLİ, F. (2017), “Tarih ve Günce” Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi *Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic I/1*, (2017 Yaz).
12. ERDOĞAN, M. (2015). “TISK raporu-Kasım 2015, Türk İş Dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri”.
13. ERDOĞAN, M. ve ÜNVER, C. (2015). “Türk İş Dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri”, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Yayın No: 353, Ankara.
14. ERDOĞAN, M. (2017). “Suriyeliler Barometresi, 2017: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi [Syrians-Barometer2017: A Framework for Achieving Social Cohesion with Syrians in Turkey]”, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınevi.
15. GIL-BAZO, M. T. (2015). “Asylum as a general principle of international law”, *International Journal of Refugee Law*, Vol. 27, No. 1, doi:10.1093/ijrl/eeu062.
16. GİGM, (2018) GİGM TANITIM <https://www.goc.gov.tr/> Erişim tarihi:30.10.2019.
17. GİGM, (2019) GEÇİCİ KORUMA, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim tarihi: 31.10.2019.
18. GKY, 2014, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> Erişim tarihi: 02.11.2019.
19. GOLD, S.J. (1992) “The employment potentials of refugee entrepreneurship: Soviet Jews and Vietnamese in California”, *Policy Studies Review*, 11(2).
20. GTS (Göç Terimleri Sözlüğü), 2009, No:18 Uluslararası Göç Hukuku, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ISSN 2074-6709, Türkçe tercüme: Littera Çeviri ve Dil Hizmetleri Dnş.Ltd.Şti.,[https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf) Erişim tarihi: 01.09.2019.
21. GUARNACCIA, P.J. ve LOPEZ, S. (1998). “The mental health and

- adjustment of immigrant and refugee children”, *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, Vol. 7 No. 3.
22. INTERNATIONAL CRISIS GROUP, (2018). “Turkey’s Syrian Refugees: Defusing Metropolitan Tensions” Brussels: Europe & Central Asia Report No: 248, <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/248-turkeys-syrian-refugees-defusing-metropolitan-tensions>, Erişim tarihi: 01.09.2019.
23. İLTİCA VE GÖÇ ULUSAL EYLEM PLANI, (2005) http://madde14.org/index.php?title=T%C3%BCrkiye_Ulus_al_Eylem_Plan%C4%B1 <http://madde14.org/images/7/74/Ueptur.pdf>, Erişim tarihi: 19.09.2019.
24. İK, 19.09.2006 tarihli 5543 sayılı İskân Kanunu, [www.mevzuat.gov.tr > MevzuatMetin > 1.5.5543.pdf](http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf), Erişim tarihi: 11.11.2019.
25. KOOY, J.V.(2016). “Refugee women as entrepreneurs in Australia” www.fmreview.org/community-protection, Erişim tarihi: 01.09.2019.
26. KUREKOVA, L. (2011). “Theories of migration: Conceptual review and empirical testing in the context of the EU EastWest flows”, University College London.
27. LEE, E. (1966). “A Theory of Migration”. *Demography*, Vol. 3, No. 1 (1966), s. 47-57 Published by: Springer on behalf of the Population Association of America, <http://www.jstor.org/stable/2060063>, Erişim tarihi: 13.05.2018.
28. LIGHT, I. (1979). “Disadvantaged minorities in self-employment”. *International Journal of Comparative Sociology*, 20(1-2), doi:10.1177/002071527902000103.
29. LYON, F., Sepulveda, L. ve Syrett S., (2007) “Enterprising Refugees: Contributions and Challenges in Deprived Urban Areas” *ISSN Local Economy*, Vol. 22, No. 4, November 2007, s.362-375, DOI: 10.1080/02690940701736769.
30. ORSAM, 2015. “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme” <https://orsam.org.tr/tr/suriyeli-siginmacilarin-turkiye-ye-etkileri-raporu-orsam-tesev-afad-tobb-etu-09-01-2015-2/>, Erişim tarihi: 11.08.2018.
31. PK, “5682 sayılı ve 15.07.1950 tarihli Pasaport Kanunu”, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5682.pdf>, Erişim tarihi 01.11.2019.
32. PORTES, A., ve ZHOU, M. (1992). “Gaining the upperhand: Economic mobility among immigrant and domestic minorities”. *Ethnic and Racial Studies*, No:15.
33. RAND, (2018), Krishna B. Kumar, Shelly Culbertson, Louay Constant, Shanthi Nataraj, Fatih Unlu, Kathryn E. Bouskill, Joy S. Moini, Katherine Costello, Gursel Rafigoglu Aliyev, Fadia Afashe “Opportunities for All, Mutually Beneficial Opportunities for Syrians and Host Countries in Middle Eastern Labor Markets”, www.rand.org/t/RR2653, Erişim tarihi: 21.07.2019.
34. RAVENSTEIN, E. G. (1885) "The Laws of Migration," *Journal of the Royal Statistical Society*.
35. TCEB, (2017) T.C. Ekonomi Bakanlığı internet sayfası: <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution>, Erişim tarihi: 20.09.2017.
36. TEPAV (2019a) Suriye Sermayeli Şirketler Bülteni, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1547704903-2.TEPAV_Suriye_Sermayeli_Sirketler_Bulteni_Kasim_2018.pdf, Erişim tarihi: 15.09.2019.
37. TEPAV (2019b) <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10032>, Suriye Ortak Sermayeli Kurulan

- Şirketlerin En Çok Faaliyet Gösterdiği İlk 15 Sektör (2018) Erişim tarihi:15.09.2019.
38. ÜİK, 13 Ağustos 2016 tarihli, 6735 sayılı “Uluslararası İşgücü Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6735.pdf>, Erişim tarihi:10.11.2019.
39. WAUTERS,B. ve LAMBRECHT, J. (2008) “Barriers to Refugee Entrepreneurship in Belgium: Towards an Explanatory Model”, *Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 34, No. 6, ISSN 1369-183X print/ISSN 1469-9451 online/08/060895-21 # 2008 Taylor & Francis DOI: 10.1080/13691830802211190.
40. YENİÇAĞ GAZETESİ, (2018) “Türkiye’de çalışma izni alan Suriyeli sayısı belli oldu”, <https://multeciler.org.tr/turkiyede-calisma-izni-verilen-suriyeli-sayisi/>, Erişim tarihi: 09.08.2019.
41. YUKK, (2013) “04.04.2013 tarihli, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (YUKK) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim tarihi: 01.11.2019.
42. ZOLBERG, A. R. (1983), “International Migrations in Political Perspective”, *Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements*, Der. Krtiz, M. M. Keely, C. B. Tomasi, S. M. Center for Migration Studies, N.Y.